

UOT 324:342.7:004.738.5

İm dova A. S.

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan
aygun17shobe@gmail.com

BLOQLAR SİYASİ -TEKNOLOJİ VASİTƏSİ

Məqalə İnternet texnologiyalarından biri olan özünüifadəyə, azad fikir yürüdülməsinə, müzakirələr aparılmasına imkan verən – bloq fenomeninin meydana gəlməsinə, inkişaf prosesində qədim etdiyi imkanlar arasındadır. Eyni zamanda bloqların kütləvi informasiya vasitələri ilə qarşılaşdırılaraq alternativ informasiya vasitəsi, seçkiqabala tətbiqat-təvfiqat kampaniyalarında yeni texnoloji və ideoloji vasitə kimi xüsusiyyətləri, üstünlükləri göstərilir, ABŞ-də bu sahədə tətbiq edilən müsbət təcrübə analiz edilir.

Açar sözlər: siyasi texnologiya, bloq, bloqçu, bloqosfera, siyasi bloq

Giriş

Siyasi texnologiya – siyasi fəaliyyətin sahələrindən biri olub, seçki texnologiyalarında ictimai ümum manipulyasiyası üçün müxtəlif üsulların tətbiqini nəzərdə tutur [1].

Siyasi texnologiyaları dövlət hakimiyyəti üzərində mübarizəyə qoşulan siyasi qrupların və təşkilatların fəaliyyətlərinin effektivliyini artırmağa yönəldilən proses kimi dənlənməyə bilər.

1990-cı illərdən başlayaraq informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (KT) sürətli inkişafı ilə əlaqədar siyasi texnologiyaların reallaşması üçün yeni üsullar və vasitələr yaranmışdır. İnternetdə reallaşdırılan siyasi texnologiyalar digər vasitələrdən, məsələn, geniş auditoriyaya malik televiziya nisbətən daha böyük areal təsir göstər bilər. Yarandıqı ilk dövrü bu günlə müqayisə etsək, İnternet özü texnoloji və məqsəddə baxımından böyük dəyişikliklərə uğramışdır, onun tətbiq sahələri və imkanları genişlənməmişdir. İnternet yeni yaranarkən yalnız informasiya mübadiləsi funksiyasını yerinə yetirirdisə, 1990-cı illərin birinci yarısından etibarən özünüifadə vasitəsinə, müxtəlif baxışları ifadə edən tribunaya, insanları özündə birləşdirən sosial sferaya çevrilmişdir. Bu tribunada insanlar öz fikirlərini, baxışlarını ifadə etmək üçün xüsusi gündəliklərini yaradır, sosial şəbəkələrdə toplanır, müxtəlif maraqların görüldüyü forumların iştirakçısı olurlar. Xüsusilə, siyasətçilərin özlərinin imiclərinin formalaşdırılması üçün istifadə edilən sürətli artan İnternetin yeni yaranan texnoloji vasitələrindən istifadə etməklə məcburiyyətində qaldı.

İnternetdə istifadə edilən siyasi aktivliyi ilk olaraq, siyasi mövzuların müzakirəsinin elektron mühitə çıxarılmasından sonra başlamışdır. Bu mühitdə siyasi mövzuların müzakirəsinə məhz 1990-cı illərdə yaranan və qabaqcıl ölkələrdə artıq sınaqdan keçirilmiş onlayn gündəliklərdə – bloqlarda başlamışdır. Məqalədə siyasət məqsəddə xarici təcrübəyə əsaslanaraq, bloq fenomeninin informasiya cəmiyyətində siyasi texnoloji vasitə kimi seçkiqabala tətbiqat-təvfiqat kampaniyalarının aparılmasında rolunu və üstünlüklərini araşdırmaqdır.

Bloqların meydana gəlməsi, sürətli populyarlaşması məhz demokratiyanın təzahür formalarından biridir. Sərbəst kəldə informasiyanın, fikirlərin dərc edilməsi, yayılması, müvafiq rəylərin verilməsi bloqların əsas xüsusiyyətlərindəndir.

hüquqları prizmasından yana saq, 1948-ci ild q bul edilmı , lakin müdd alarının yalnız nformasiya c miyy ti raitind tam realla dırılması mümkün “Ümumdünya nsan Hüquqları B yannam sı”-ni misal göst r bil rik. Bu B yannam nin 19-cu madd sind qeyd edil n “insanların qid azadlı ı v onu s rb st ifad etm k azadlı ı, dövl t s rh dl rind n asılı olmayaraq informasiya yaymaq azadlı ı”nı artıq bloqlar vasit sil realla dırmaq üçün mümkündür. [2]. n n vi m tbuatdan, televiziyadan, radiodan f rqli olaraq, qeyd edil n azadlıqların realla dırılması üçün bloqlar daha yüks k imkanlara malikdir.

Siyasi texnoloji vasit kimi xsi veb-sayta v ya bloqa sahib olmaq geni auditoriyanın diqq tini c lb etm y , ks- laq yaratma a imkan yaradır. Siyas tçil r bu texnoloji vasit d n istifad etm kl , auditoriyanın sosial aktivliyi hesabına v düzgün dü ünülmü f aliyy tin köm yi il siyasi karyeralarında müs b t real n tic l r ld ed bil rl r.

Xarici t crüb y n z r yetirs k, gör rik ki, adi insanlarla yana ı, bir çox m hur siyas tçil r, jurnalistl r, ictimai xadiml r d bloq yaradır v orada aktiv i tirak edirl r. Onlardan Bill Klinton, Barak Obama, Con Edvard, Nenci Pelosi, Con Makkein v s. adlarını qeyd etm k olar.

Bloqların yaranma tarixi v inki af yolu

Bloqlar ilk d f Amerika Birl mi tatlarında yaranıb. Hal-hazırda “Bloq n dir?” sualına konkret cavab verm k v onun konkret t rifini verm k çox ç tindir. Çünki bloq, onun modeli v m qs di yeni yarandı ı dövrd n bu gün q d r böyük d yi iklikl r u ramı dır. Bu d yi iklikl rin bloqların sayının sür tl artması, populyarlıq qazanması v kütl vil m si s b bl rind n qaynaqlandı ını dem k olar. Bel ki, bu termin tarixi baxımdan ideyanın özünd n sonra yaranmı dır.

Termin kimi *blog (weblog)* ilk d f 1997-ci ilin 17 dekabrında “Robot Wisdom” (*Robot Wisdom*) adlı nternet-günd likd mü llif Corn Berger (*Jorn Barger*) t r find n i l dilmi dir. Mü llif “ nternet-günd lik” sözün analoji olaraq “*logging the web*” sözünün qısaltması olan “*weblog*” ifad sini i l tmi dir. Bu söz ingilis dilind n t rcüm d “ b k d günd lik yaratmaq” m nasını ifad edir. Termin 1999-cu ilin apreli d “*Peterme*” bloqunun yaradıcısı Piter Merholz (*Peter Merholz*) t r find n t hrif olundu v «we blog» - “biz bloq yaradıırıq” kimi ifad edildi. Bunun da n tic sind “*to blog*” “bloq yaratmaq” ifad si yarandı v bu günkü bütün növ nternet-günd likl ri n z rd tutan ad – “*blog*” ifad si yarandı [3].

Bloqlar yarandı ı dövrd yalnız bloqçu haqqında maraqlı informasiya da ıyrdısa, bu gün burada elmi, sosial, ictimai-siyasi prosesl r, x b r rhl ri yer alır. Bu siyasi texnologiyada müxt lif maraqlı saytlara v bloqlara keçid, t qdim olunan informasiyalara h r bir oxucunun r y bildirm k v izl yici olmaq imkanları da t qdim olunur.

Deyil nl ri n z r alaraq bloqun ümumi t rifini a a ıdaki kild verm k olar.

Bloq (blog) – f rdi jurnal olub, informasiyanı, fikirl ri, rhl ri v müxt lif tipli hiper laq l ri özünd birl dir n veb-saytdır. Bloq yaradan insanı is **bloqçu (blogger)** adlandırırlar [4].

Günd lik hadis l ri, faktları, müxt lif mövzuları ks etdir n bloqlar özün geni auditoriya toplayır. Bloqlarda t qdim edil n informasiya trafında geni müzakir l r aparılır, fikir ayrılıqları meydana çıxır. Bu müzakir l ri izl m kl oxucuda yeni fikir formala ır, onlarda h min müzakir l r qo ulub xsi baxı larını

açıqlamaq imkanı yaranır.

Bloq ideyasının yaranma tarixi və yaradıcısı haqqında dördüncü faktlar mövcud deyil. Bu ideyanın ilk müəllifi kimi üç nəfər Tim Bernes-Linin (*Tim Berners-Lee*), Castin Hollun (*Justin Hall*) və Deyv Vaynerin (*Dave Winer*) adları çəkilir. Bunların hər biri bu və ya digər formada bloqların təkəkkül tapmasında mühüm rol oynamışlardır.

Bizimlə birlikdə ilk bloq yaradıcısı kimi daha çox C.Hollun adı qeyd olunur [4]. O, 1994-cü ildə universitet tələbəsi olaraq ilk dəfə İnternetdə öz bloqunu (<http://www.links.net/>) yaratmış və burada sadəcə tələbə həyatında baş verən hadisələri yazmışdır. C.Hollun yazıları həmin dövrdə İnternet istifadəçilərinin diqqətini cəlb edə bilmədiyinə görə onun bloqunun varlığını zərər çəpməmişdir.

İlk dəfə İnternet istifadəçilərinin diqqətini cəlb edən və onlar arasında böyük öhrət qazanan bloq tanınmış programçı D.Vayner mənsub olmuşdur. Məhz onun sayəsində İnternet-gündəliklərcəmiyyəti tərtib etməyə yeni, maraqlı bir informasiya mənbəyi kimi qəbul edilmiş və bəllənmişdir. Bu səbəbdən onun adı bir çox mənbələrdə ilk bloq yaradıcısı kimi qeyd edilir [5]. Lakin bununla razıla mayan bəzi tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, D.Vaynerin gündəlik xəbərlər çıxış etdiyi “*Scripting News*” bloqu ilk dəfə İnternet auditoriyasının diqqətini cəlb etməmişdir, bu, ilk yaradılan bloq deyil [3]. Müxtəlif tədqiqatçılar arasında yaranan bu fikir ayrılığına məhz D.Vaynerin öz bloqunda yazdığı bu fikirlə aydınlıq gətirmək olar: “Mənim ilk bloqumu (<http://www.scripting.com/>) 1996-cı ilin aprelində “24 saat demokratiya” adı altında yaratmışam”. Qeyd etməklə lazımdır ki, məhz D.Vaynerin müəllifi olduğu *XML-RPC*, *RSS*, *OPML*, *MetaWeblog API* və s. program-layihələri bloqların sürətli artmasına təkan vermişdir.

Bloq ideyasının müəlliflərindən biri kimi də tanınmış Britaniya alimi və İnternetin yaradıcılarından biri olan Tim Bernes-Linin adı çəkilir. O, 1992-ci ildə yaratdığı Avropa nüvə tədqiqatları təşkilatı - CERN-nin adı veb-saytda (<http://info.cern.ch>), 1993-cü ildə nəzərlənən və layərlənən, xüsusi sənədləri yaratmışdır. Bu sənədlər Tim Bernes-Linin müxtəlif xəbərlər dərc edir, İnternetdə yaranan bütün yeni saytların siyahısını və brauzerlərin yenilənməsi üçün keçidlər yerləşdirmişdir. Təqdim edilən informasiyalar Dünya Hörümçək Toru Konsorsiumu (*World Wide Web Consortium*) tərəfindən arxivləşdirilmiş formada qorunub saxlanılır. [3, 6].

D.Vayner də öz xüsusi bloqunda Tim Bernes-Linin yaratdığı <http://info.cern.ch/> saytını ilk bloq hesab edir. O, belə fikirlənir ki, ilk bloq eləcə ilk veb-sayt hesab olunmalıdır.

Yeni istiqamətlərin və texnologiyaların inkişafının təsəvvüründə bloqlar 1990-cı illərin sonlarında daha da genişlənməyə və populyarlaşmağa başladı. Bloqların belə populyarlaşması müasir insanın özünüifadəyə, özünüsiyyətdairəsini və informasiya mənbələrini müstəqil formalaşdırmağa olan meyli ilə əlaqədardır.

1998-ci ildə bloqların ilk siyahısı hazırlandı və bundan bir il sonra bloqları bir araya toplayan ilk portal (<http://portal.eatonweb.com>) istifadəyə verildi. Həmin il “*Pitas*” şirkəti bloq yaratmağı arzu etməyə başlayan bir şirkət bu işdə təmənnasız olaraq yardım edəcəyini elan etdi. Bunlarla eyni zamanda, 1999-cu ilin avqustunda San-Fransisko şəhərində (ABŞ) yerləşən *Pyra Labs* kompüter şirkəti ilk dəfə ödənişsiz, kütləvi istifadəyə yararlı və çox sadə istifadə vasitələri olan bloq saytı (*Blogger.com*) yaratdı. Sonradan bu sayt Google şirkəti tərəfindən alındı [6]. Məhz

Blogger çoxlu sayda bloqların yaranmasına v yeni noosfera olan bloqosferanın sür t l inki afına t kan verdi.

Bloqosfera (ing. *blogosphere*) – termini noosfera v bu kimi terminl r analoji olaraq yaranmı , birlik v ya sosial b k l r ox ar “bloqlar toplusunı” özünd ks etdirir [4].

Bu ifad ilk d f 10 sentyabr 1999-cu il tarixind Bred Qrehem (*Brad Graham*) t r find n zarafatla i l dilmidir. Bu ifad ingilis dilind bel s sl nirdi: “*Goodbye, cyberspace! Hello, blogiverse? Blogosphere? Blogmos?*”. T rcüm d “ lvida kiberf za, xo g ldin *blogiverse?* (*blogiverse-* n d n ist yirs n danı) *Blogosphere?* (bloq dünyası)? *Blogmos* (Karl Saqan: “t s vvürünüz milyonlarca bloq g tirin”)? Bred Qrehem bu ifad ni bloqların sayı c mi bir neç yüz oldu u zaman i l tmi dir [4,7-10]. Sonradan - 2002-ci ild bu termin Vilyam Kvik (*William Quick*) t r find n yenid n i l dilm y ba ladı. H min ifad Amerikanın fqanıstanda h yata keçirdiyi h rbi m liyyatları i qlandıran bloq b k l rin , sonradan is ba qa b k l r yayıldı [7].

Bu gün bloqlar müxt lif t kilatlar üçün c miyy ti t dqiq etm vasit l rind n birin çevrilib. “New York Times” q zeti 2006-cı ild n r etdiyi m qal sind Amerikanın xüsusi xidm t orqanlarının *Intelink* adlı daxili b k sini axtarı sistemind köhn texnologiyalardan istifad etdiyin gör 2001-ci il 11 sentyabr hadis sinin qar ısını ala bilm diyi üçün ittiham etmi di. Onlar qeyd edirdil r ki, b k l rd olan mü yy n informasiyanı toplamaqla bu hadis nin qar ısını almaql olardı. M s l n, t yyar nin qaçırılması il ba lı m ql r b k nin müxt lif qov a larında saxlanıldı ı halda xüsusi xidm t orqanları bundan x b rsiz olub. Sonradan *Intelink*-in m kda ı, Rusiya siyas tini öyr nm y ixtisasla dırılmı Metyu Barton ilk d f bloqları bu m qs dl ara dırma a ba ladı. Barton “narıncı inqilab” dövründ Ukrayna bloqosferasını t dqiq ed rk n bel bir q na t g ldi ki, “k fiyyatçı bloqçu” *Intelink* b k sind ayrı-ayrılıqda f aliyy t göst r n ekspertl rd n daha tez maraqlı informasiyanı tapır. Xüsusi k fiyyat orqanlarının m kda ları Vilyam Spoldinq v Rass Travers bildirmi l r ki, “k fiyyatçı bloqçu” potensial t hlük ni axtarıb tapa bil r, lakin onu analiz etm kd ç tinlik ç k r. Bu ç tinliyi yaradan sas s b bl rd n biri minl rl bloqçunun eyni zamanda yalan informasiyaya keçidl r yerl dirm si ola bil r [11].

Bloqların növl ri v funksiyaları

Bloq yaratmaq ideyası hansısa bir ist kd n, motivd n, qar ıya qoyulan m qs dd n v h d fd n ir li g lir. Lakin zaman keçdikc bu m qs d v ist kl r d yi d bil r. Sad c olaraq, günd lik h yatını i qlandırmaq v daxili dünyasını üz çıxarmaq kimi sad ist kl r sonradan populyarlıq qazanmaq, c miyy td ba ver n maraqlı hadis l rin rhçisin çevrilm k v s. kimi istiqam t l rd d yi bil r. Bloqlarda i qlandırılacaq informasiyanın m zmunu, t qdim üsulları, ölçü v formaları haqqında konkret qaydalar mövcud deyil, lakin t qdim olunan informasiya üçün lokaniklikl yana ı, sad lik vacib rtl rd n sayılır. Bu rtl r, dem k olar ki, ümumi olaraq nternetd veril n informasiyanın t qdimatı üçün xarakterik olan haldır.

Bloqçuların maraq dair l ri v ya qrupları müxt lif olur. Bloqları hat etdiyi m zmun, mövzu, kim t r find n, hansı m qs dl yaradılması v s. kimi baxı lardan asılı olaraq müxt lif növl r ayırırlar. Bloq kim t r find n yaradılmasından asılı

olaraq, xsi, kollektiv, korporativ v ya anonim ola bil r. Konkret m qş dd n asılı olaraq tematik, elmi (tibbi, hüquqi, t hsil v s), siyasi, x b r, reklam, t kilati v s. kimi t snifl dirilir. T qdim edil n informasiya m tn, foto, musiqi, podkast v s. formatlarda ola bil r. Bütün bu bloqlar yerl diyi veb-f zadan v texniki sasından asılı olaraq xüsusi hostinqd yerl n xsi veb sayt statusuna v vahid domen adı altında istifad çi yaratmaq imkanı t qdim ed n xüsusi bloq-platformalarda yerl n bloqlara ayrılır [12].

Yaradılan bloqların müxt lif funksiyaları ola bil r. sası 18 mart 1999-cu ild qoyulan v 32 dild f aliyy t göst r n *LiveJournal* bloq saytı bloqlar arasında keçirdiyi sor u sasında bloqların kommunikativ, özünü tanıtmə, yl nc , memuar, psixoterapevtik, kommersiya, birl m v sosial laq l rin qurulması kimi funksiyalarının oldu u q na tin g lmi dir [13]. H r hansı bloqun sadalanan bu funksiyaların bir neç sini v ya hamısını özünd birl dirm si mümkündür.

Bloqlar yeni kütl vi informasiya vasit si kimi

Yarandı ı günd n bloqlarda t qdim edil n informasiya c miyy td böyük maraq do ururdu. 2000-ci ill rd artıq tanınmı kütl vi informasiya vasit l rinin (K V) portallarında bloqlardan xülas l r verilir, tanınmı bloqlerl rin fikirl ri v rhl rind n sitatlar g tirilir, onlar televiziya v radio efirl rin ictimai-siyasi hadis l rin rhçisi kimi d v t olunurdular.

K V sah sind ki müt x ssişl r bloqlarla K V arasındakı yaxınlaşmanı konvergensiya prosesi (birl m v bir birin t sir göst rm k) il ba layırdılar. Bir K V-in öz funksiyalarını dig rin ötürmə si, eyni m zmunlu m hsulları müxt lif kanallarla almaq imkanı kommunikasiya v informasiya vasit l ri haqqında vv lki fikirl ri köklü sur td d yi di. H mçinin yeni integrasiya olunmu d bi v publisistik janrların meydana çıxmasına s b b oldu.

Yaxın rqd h rbi m liyyatlarda i tirak ed n AB h rbiçil rinin bloqları (*milblog*) h min ölk nin ictimai h yatında böyük maraq v müzakir l r yaratmı dır. M hz bu hadis t dqiqatçılara bel söyl m y sas verdi ki, artıq bloqosfera ictimai-siyasi h yatda informasiya m nb yi kimi çıxı ed bil r [14].

Bloqlar K V-l r qab t aparan qüvv kimi ilk d f özünü 2001-ci ilin 11 sentyabrında AB -da ba vermi terror hadis si zamanı göst r bildi. Nyu-York bloqları hadis ba ver n m kandan operativ müsahib l r alıb, hadis ahidl rind n faktlar toplayır, kill r ç kir, hadis l ri rh edib bloqlarda yerl dirirdil r.

C miyy tin bloqlara olan mara ının sas s b bi bir sıra informasiyanın ilkin olaraq tanınmı K V s hif l rind deyil, bloqlarda oxunmasıydı. Bloqlar c miyy t arasında g z n h r hansı bir informasiyanı e id n kimi d qiql dirm l r aparmadan öz bloqlarında verm kd n ç kinmirdil r. K V-in is informasiyanı aradırmadan, m nb yini tapıb d qiql dirm l r aparmadan çap etm k hüququ yoxdur. nformasiyanın h qiqliyi aradırdıqdan sonra çap edilm si is oxucu üçün köhn lmi informasiya hesab olunurdu. 2004-cü ild n bir çox media irk tl ri bu üstünlükl ri n z r alaraq özl rinin bloqlarını yaratdılar. Bunlardan *Gawker Media* irk tinin *Wonkette* adlı bloqunu qeyd etm k olar. Bu bloqda AB hakimiyy tind n sızan informasiya v g z n söz-söhb tl r yer alırdı.

Xüsus n, AB -da v Rusiyada b zi bloqlara K V had tnam si t qdim edilir. Rusiyada ilk d f *Livejournal.com* bloq saytının *www.ottenki-*

serogo.livejournal.com s hif sinin mü llifin K V had tnam si t qdim olunmu dur. Veril n lisenziyaya sas n, bloqçu Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyin uy un olan reklam v x b rl rl çıxı ed bil r [15].

Bloqlar v K V arasında münafi l r d rast g linir. İlk münafi 2004-cü ild AB -da prezident seçkil ri r f sind CBS telekanalı v Corc Bu t r fdarlarının bloqları arasında ba vermi dir. CBS telekanalının proqramlarının birind arxiv s n dl ri nümayi etdirm kl C.Bu u sg rlik zamanı h rbi m liyyatlardan boyun qaçıran, himay darlıqla Vyetnama t hkim olunmu sg rl r siyahısından adı çıxarılan bir xs kimi ittiham etmi dil r. Bu un t r fdarı olan bloqlular saslı sur td sübut etdil r ki, CBS telekanalı saxta s n dl rd n istifad edib. N tic d , h min telekanal haqsız ittihamı gör üzr ist mi di.

Bloq sahibl rinin siyasi hadis l ri v siyasi xadiml rin f aliyy tni diqq tl izl yib düzgün rhl r verm si K V-l r qab t döz bil c k yeni informasiya vasit sinin yaranması dem k idi. H v skar K V-l rin populyarlaşması v c miyy td t sirenci qüvv y çevrilm si h m d güçlü sosial qüvv nin yaranmasını özünd ks etdirir. Artıq bloqlular böyük partiyalar t r find n s f rl rin v toplantıların i qlandırılması üçün K V statusunda r smi v kil elan olunur. AB -ın böyük partiyalarından olan Demokratlar v Respublikaçılar bu yeni qüvv d n öz siyasi f aliyy t rini i qlandırmaq üçün u urla istifad edirl r [16].

Bloqların qar ıla dı ı hüququ probleml r

vv ld qeyd etdiyimiz kimi, bloq özünüifad v fikirl ri azad kild çatdırmaq üçün çox göz l bir vasit dir. Lakin bu heç d o dem k deyil ki, bloqlarda t qdim edil n z r rli, yanlı , açıqlanması qada an olunan, xsi h yatın toxunulmazlı ı hüququnu pozan, kimins r f v l yaq tni alçaldan informasiyaya gör mü llifl r m suliy t da ımalı deyill r. Bir çox hallarda bloqlular bu amill ri gözl m dikl rind n hüquqi m suliy t c lb olunurlar. “Ümumdünya nsan Hüquqları B yannam si”nin 12-ci madd sind vur ulanır ki, heç kimin r f v nüfuzuna özba ınalıqla q sd edil bilm z v h r bir insan bu cür müdaxil l rd n v ya bel q sd rd n qanunla müdafi olunmaq hüququna malikdir [2].

Amerika Jurnalistl rinin Müdafi Komit sinin bildirdiyin gör , nternetd f aliyy t göst r n jurnalistl r v bloqlular bu gün dig r K V- nisb t n daha çox t sir m ruz qalır, m suliy t c lb olunurlar. Komit nin hesabatında qeyd olunur ki, h bs olunanlar daha çox s rb st jurnalistl rdir. H mçinin vur ulanır ki, bloqlular K V- nisb t n daha az müdafi olunurlar. Çünki onların arxasında böyük media irk tl ri dayanmır v bu s b bd n bloqlular v yazıçılar müdafi ed n t kilat tapılmır. Azad söz nümay nd l rini h bs ed n ölk l rin siyahısında Çin birinci yeri tutur. Ondan sonra Kubanın, Birmanın, Eritriyanın v Özb kistanın adını qeyd etm k olar [17].

Bloqlar da nternet-senzuranın qurbanları olurlar. 2005-ci ild “Microsoft” irk ti Çind “azadlıq” v bu kimi sözl rd n istifad ed n bloqları ba layan nternet portalını istifad y vermi dir [18]. Halbuki kommersiya qurumları insan hüquqlarının pozulmasında dövl t d st k göst rm m lidir. Bel ki, Ümumdünya nsan Hüquqları B yannam sind h r bir insan v c miyy tin bütün qurumları insan hüquqlarının müdafi sin v onlara hörm tl yana ılmasına öz töhf sini verm y ça rılır [2].

2007-ci ilin may ayında AB Kongresi t r find n bloqluların hüquqlarının

müdafi sil ba lı “*Free Flow of Information Act of 2007*” (2007-ci ilin Azad informasiya yı ımı aktı) adlı qanun q bul edilmi dir. May ayında Konqres t qdim edil n bu qanun layih si önc AB -ın 32 tətında jurnalistl rin müdafi sini n z rd tuturdu. Bu qanun layih si Amerika q zetl rinin n riyyat assosiasiyasi, Milli x b rl r assosiasiyasının i çil ri v M tbuat azadlı ının müdafi si üzr müxbirl r komit si t r find n böyük d st k aldı v may ayının sonlarına yaxın qanuna Konqresin A a ı Palatası t r find n bloqçuların qorunması il ba lı lav l r edildi. Hal-hazırda h min ölk d bloqçuların hüquqları jurnalistl rin hüquqlarına b rab r tutulur v xüsusi hallar n z rd tutulmayıbsa, t qdim etdikl ri informasiyanın ld olunma m nb yini açıqlamamaq hüququna malikdir. Düz li l r sas n, bloq sahibl ri xüsusi hallar n z rd tutulduqda – informasiya ictimai t hlük li sayıldıqda, c miyy tin maraqlarına zidd olduqda, ölüm v ya a ır hadis l rin ba verm t hlük si olduqda, kommersiya v ya tibbi-sanitar informasiya sirri olduqda informasiya m nb yinin açıqlanmasına m cbur edil bil r [19].

Bloqlar siyasi tribuna v siyasi texnoloji vasit kimi

nternet siyasi liderl rin günd md qalması üçün lveri li vasit dir. Televiziya, radio v ya nternetd t qdim edil n, h r hansı bir müzakir yaradan v xüsusil siyasi xadiml rin f aliyy tl ri il ba lı olan informasiya sonradan nternetd forumların, bloqların müzakir sin çevrilir v sosial b k l rd payla ılır. Televiziyada t qdim edil n informasiya h v skarlar t r find n köçürülür v müxt lif veb-saytlarda yerl diril r k s rb st istifad y verilir. Bütün bunlar siyas tçil ri, ictimai xadiml ri, t kilatları öz f aliyy tl rind v t qdim etdikl ri informasiyada daha m suliyy tli olma a, öz platformalarında s sl ndir c kl ri fikirl ri önc d n diqq tl n z rd n keçirm y vadar edir.

2000-ci ilin noyabr ayı müst qil jurnalist Jo Mar alın Florida tətında AB prezidentliyin keçirilmə seçkil rin mübahis li n tic l rin qar ı “Florida böhranı” adı altında müzakir l r h sr olunmu “*Talking Points Memo*” (Danı ıqların qeydi) adlı bloq istifad y verm si bloqların siyasil m sinin ba lan ıcı hesab olunur [20] .

Bloqosferalarda aktivl m , sas n, seçki kampaniyaları dövründ v ya h r hansı ictimai-siyasi hadis zamanı ba verir. Bu dövrd olan canlanma bloqların seçki kampaniyasının aparılmasında vasit kimi çıxı ed bil c yini üz çıxardı. T dqiqlatlar göst rir ki, 2005-ci ilin prezident seçkisi r f sind bloqlarda olan aktivl m seçkil rd n üç ay sonra 50% a a ı dü mü dür [21].

2003-cü ilin mart ayında AB -da Demokratlar Partiyasının öncüll rind n sayılan prezidentliy namiz d Q.Din ilk d f olaraq bloqlardan seçkiqaba ı prosesl rd t viqat aparmaq v seçki kampaniyası fonduna yardım toplamaq üçün istifad etmi dir. O, vv lc «*Dean Call To Action*», sonradan is “*Blog To America*” (<http://www.blogforamerica.com>) adlandırdı ı bloqunda sualları cavablandırır, hadis l rin gedi atı haqqında rhl r verir, t r fdarlarını birl m y d v t edirdi. Onun bloqunda azad mühit yaradılmı dır. Q.Dinin ünvanına t nqid söyl dildikd bel bu rhl r bloqdan silinmirdi. Bununla yana ı, g nc seçicil r yön ldilmi ayrıca bloq– <http://www.gendeanblog.com> istifad y vermi dir. Q.Din seçki kampaniyası üçün nternet vasit sil 7,4 milyon dollar toplamı dır ki, bu da ümumilikd , seçki büdc nin, dem k olar ki, yarısını t kil edirdi. g r ilk dövrd

onun rəsmi bloqunu gündə 3 min adam daxil olurdusa, daha sonra bu rəqəm 30 min çatmışdır. Bundan sonra ABŞ-da bir çox prezidentliyə namizədlər Q.Dinin təcrübəsindən uurla istifadə etməyə başladılar [14].

Bloqların və xüsusi veb-səhifələrin seçkiqabala təbliğat-təvəqat kampaniyalarının keçirilməsi üçün yeni texnoloji vasitə kimi kütləvi istifadəsi 2004-cü ildə ABŞ-da keçirilən prezident seçkilərində müəhd olundu.

2008-ci ildə ABŞ prezidentliyinə namizədlər - Hilari Klinton, Barak Obama, Con Edvard bütövlükdə bu texnologiyalardan öz seçki kampaniyalarının aparılmasında aktiv kild istifadə etməyə başladılar. Onlar kampaniya zamanı həmin dövr üçün ən populyar olan, özündə sosial şəbəkə və bloq-platformanı birləşdirən – "MySpace"-də qeydiyyatdan keçmişdilər. Burada seçicilərin müraciət edə bilər, onlarla on-layn görüşlər, müzakirələr aparırdılar. Bu müraciət, qarılıqlı müzakirələr və rəylər hamı tərəfindən oxunur və heç bir halda silinmirdi. Bununla kifayətlənən B.Obamanın komandası əlavə olaraq müstəqil və yalnız onlara aid olan veb-platforma "<http://my.barackobama.com>" saytı yaratdılar. Bu veb-saytdə istifadəçilər qeydiyyatdan keçməklə yanaşı, bloq yaratmaq imkanları da verdi. Burada kampaniya dövründə baş verən hadisələr və xəbərlər təqdim edilir, baş verəcək toplantılara dəvətlər göndərilir və geniş müzakirələr aparılırdı.

ABŞ prezidentinin seçki kampaniyası haqqında "New York Times" qəzetinin tanınmış jurnalisti Devid Karr müsahiblərində bildirmişdir ki, "səhifədə Barak Obamanın seçkiqabala kampaniyası heç bir yenilik gətirməmişdir. O, bütün yeni media alətlərini bir arada vahid məqsəd üçün toplamı, ona qədər görünməmiş böyük nəticələr əldə etməmişdir. O, bu vasitələrlə təfərrüatla yeni tələblər cəlb etməmiş, fonda olan tələblər toplamı, böhtan və iftiralara qarşı güc göstərmiş və nəsi, seçici toplamıdır" [22]. Namizətin sosial şəbəkələrdə, veb-saytlarda, həmçinin bu və ya digər namizətdə məxsus səhifədə populyarlığı təyin edən *Attributor Corporation* təklifatının məlumatına əsasən, B.Obamanın səhifəsində ayda 38 mln. dəfə baxılış keçirilirdi [11].

Siyasi texnologiya kimi bloqlar sosial şəbəkələr nisbətən daha geniş imkanlara malikdir. Əgər sosial şəbəkədə qeydlər, video-görüntülər, kəllər yerləşdirilir və müzakirələr aparılırsa, bloqlarda bunlarla yanaşı, arxiv yaradılması, ziyarətçi statistikasının müəyyənlişdirilməsi və s. kimi imkanlar mümkündür. Sosial şəbəkələrdə qeyri-məhdud sayda eyniadlı istifadəçi adı qeydiyyatdan keçirməklə müəyyən bir müddətdə kəllə təbliğat aparmaq da mümkündür. Sosial şəbəkələrdə qeydiyyatdan keçməklə bəzən u halda, bloqlarda müzakirələr də iştirak etməklə üçün belə bir tərtib qoyulmur.

Kollektiv və korporativ növ bloqlardan siyasi təklifatlar və partiyalar elektron-mitinqlərin, yəni incaqların keçirilməsi, ictimai fikrin formalaşdırılması üçün də istifadə edilə bilər.

Nəticə

Bəlliklən, yuxarıda qeyd edilmiş ümumiləşdirilmiş, bloqlar bəzən də ağıllı nəticələr gətirə bilər:

1. Bloq siyasi mübarizə aparmaq üçün yeni vasitədir;
2. Bloq və təndə jurnalistikasının yaranmasında böyük rol oynayır;
3. Bloq nəvə K V-lər qəbətə apara biləcək alternativ bir vasitə kimi çıxış edir;

Seçkiqaba ı t b l i a t kampaniyasının i tirakçısı olan namiz d üçün bloq a a ıdakı bir sıra üstünlükl r malikdir:

- Namiz d t b l i a t kampaniyasının aparılmasında daha böyük areala t s i r e d bilir;
- Namiz d c m i y y t i n n aktiv t b q l r i, xüsus n, g n e l r arasında özün t r f d a r v seçici toplayır;
- Namiz d öz platformasını seçicil rinin fikirl ri sasında onları maraqlandıran m s l l r i h a t e d c k kild qurur;
- Namiz d i n seçicil ri il müzakir l r d aktiv i tirakı ona qar ı i n a m hissinin yaradır;
- Namiz d i n seçkiqaba ı t b l i a t-t v i q a t kampaniyasının keçirilm sin ayrılan maliyy m s r f l r i n mühüm d r c d q n a t edilir.

Siyasi bloqun v t n d a üçün üstünlükl r i n i a a ıdakı kild ümumil d i r m k olar:

- Seçiciy ona l v e r i l i zaman ç r ç i v s i n d öz namiz d i l t a n ı olmaq imkanı yaranır;
- Seçici onu maraqlandıran sualları namiz d i n ünvanlaya bilir, aldı ı cavablarla polemikaya daxil olur.

d b i y a t

1. http://mirslovarei.com/content_pol/politicheskie-texnologii-686.html
2. Ümumdünya n s a n H ü q u q l a r ı B y a n n a m s ı (1948), <http://www.umbrella-az.joy.by/qanun.html>
3. <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2007/1318>
4. „ , , , 01 2007, .16.
5. The 50 Most Important People on the Web, http://www.pcworld.com/article/129301-9/the_50_most_important_people_on_the_web.html
6. . . , http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pvuabs/2010_1/03_02_02.pdf
7. : http://science.convergenclab.ru/files/Part_2%20whole.pdf
8. Blogiverse - Talking About Everything, <http://larianlequella.blogspot.com/2010/02/brain-damage-leads-to-religion.shtml>
9. http://www.bradlands.com/weblog/comments/september_10_1999/
10. , . - , <http://www.adme.ru/business/2007/01/31/14708.html>
11. Sifry D., State of the Blogosphere, April 2006 Part 2: On Language and Tagging. <http://www.sifry.com/alerts/archives/000433.html>
12. . . , . . - http://www.ksu.ru/f9/bin_files/iktspm2010!121.doc
13. Bloqlar funksiya v m o t i v l r i n g ö r : onunla n l r e t m k olar? <http://bloqevi.xalqdan.info>
14. . . , . . -

- , <http://schola.su/SCHOLA2009/PK/Novikova.pdf>
15. , <http://hitech.newsru.com/article/28jan2009/regblog>
16. - , <http://www.klubok.net/article2199.html>
17. - , <http://habrahabr.ru/blogs/massmedia/46564/>
18. : , <http://www.amnesty.org.ru/pages/ruspol300322006>
19. , 2007, <http://introweb.ru/inews/news/news6887.php>
20. : <http://nauka.izvestia.ru/computer/article62392.html>
21. Rainie, L. The state of blogging. Washington, DC. Jan, 2005, Pew Internet & American Life Project. http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_blogging_data.pdf.
22. Carr D. How Obama Tapped Into Social Networks' Power , New York Times 9.11. 2008, http://www.nytimes.com/2008/11/10/business/media/10carr.html?_r=1&ref=business

324:342.7:004.738.5

aygun17shobe@gmail.com

Ahmedova A.S.

Institute of Information Technology ANAS, Baku, Azerbaijan
aygun17shobe@gmail.com

Blogs as political-technology tools.

In the article are investigated the phenomenon of blog as one of the internet technologies, its history of appearance and development, and are analyzed the appropriate opportunities. Here are shown alternative means of information as well, which are able to compete with the traditional means of mass media, superiorities and characteristics of the new technologies and ideological means for pre-election propaganda campaigns. The practices of the United States of America in this sphere are analyzed as well.

Key words: *political technology, blog, blogosphere, political blog.*